

שושנה בהט

מחידושיה האחרונים של האקדמיה

יעפת

דורנו כידוע הוא דור הסילון, ועם כל הברכה שנתברך בעשותו לו כנפיים לטוס אל מרחקי ארץ ביעף, הנה נמהלה בברכתו גם טיפה מרה, הלוא היא התחושה הרעה שחש בהפרו את חוקי הבריאה ושם לו חושך לאור ואור לחושך. יוצא אדם בבוקר מביתו, עולה על מטוס וכשנחת אחרי כעשר שעות והנה שוב בוקר, בחינת: ויהי בוקר ויהי בוקר יום אחד - יומא אריכא. בלבול השעות הנגרם בשל קפיצת הדרך שיש בו כדי להזיז את "השעון הביולוגי" גורם לו לאדם בעיקר תחושת עייפות וטשטוש - הלוא היא התופעה המכונה באנגלית jet-lag - תופעה החולפת בתוך זמן קצר למדי, ומשום כך אין איש מתייחס אליה ברצינות. יחס של אי-רצינות זו אל התופעה הביא עמו גם הצעות של ליצנות, והנאה מכולן היא ההצעה **שְטוּס** - היינו **טשטוש** עם **טוס** כאחד. אלמלא הדמיון המובהק של ההגיים ש **רס** אפשר שההצעה הייתה מתקבלת, אבל גם משום שרבים ראו בה משחק לשון על דרך הליצנות נדחתה ההצעה מכול וכול. ההצעה שזכתה לרוב היא ההצעה **יעפת**. השם **יעפת** מן השורש י-ע-ף מחזיק שתי משמעויות: (1) לשון עייפות, ככתוב: "ליעף כח" (ישעיה מ, כט); (2) **יעף** שפירושו 'מעוף' - ומשמש בעיקר בתוספת **צ**: **יעץ**. יפות הן שתי המשמעויות לעניין ה-jet-lag ושתיהן גלומות ביעפת, ועוד נוסף בה המשקל הרווח במיני **מְרַעֵן** ו**מְרַעֵן** וחברו כולם יחד לבטא את העניין. גם בהצעה זו ראו רבים התחכמות שאינה יאה למטבע לשון מבית מלאכתה של האקדמיה - בחינת פסול בכלה שעיניה יפות - ואף היא כמעט נפחה נפשה עם רעותה ה**טשטוש**. בהצבעה הראשונה כשלה ברוב מכריע, אבל משעלתה שוב להצבעה נתמזל מזלה ועברה את אחוז החסימה בכבוד גדול.

מצחק

משהו ממשחק לשון יש גם בקביעת האקדמיה לתרגם את הביטוי **סטנד-אפיקומדי** במלה **מצחק**, המכיל את משמעות ה'צחוק' עם ה'משחק' גם יחד.

קרא, קראו או קרא/י?

שאלה

פנו אלינו מן המחלקה לאישור ספרי לימוד במשרד החינוך בשאלה הזאת: עניין הפנייה לתלמידים ולמורים הוא בעייתי בימינו. הפנייה בלשון זכר יחיד, כפנייה כללית הן לזכר הן לנקבת, אינה מקובלת היום מבחינה ציבורית. מחבריו של אחד מספרי הלימוד מתעקשים לנקוט לשון פנייה כזאת, ומסרבים לתקנה ללשון רבים (זכר) או לפנייה כפולה לזכר ולנקבה (ביחיד או ברבים). ברצוננו לברר מהו הנוהג הרשמי והמקובל היום, ואם יש לכך תקנה כלשהי.

תשובה

שלוש דרכים משמשות היום.
א. פנייה בלשון זכר היא דרך המלך בעברית מאז ומעולם. כך למשל הדיבר "כבד את אביך ואת אמך" חל גם על הבנות. זאת, יש לזכור: צורת הזכר בעברית אינה מוגבלת רק לציון הזכר. בהיותה הצורה הקצרה והפשוטה היא עשויה לכלול את שני המינים (מעין גוף סתמי), ולכן הפנייה בזכר כוללת גם את הנקבה. בודקי ספרי הלימוד במשרד החינוך אינם רשאים אפוא לכפות על מחברי הספר לשנות ממנהגה של העברית.
ב. גם השימוש בלשון רבים אפשרי. אך אם מחבר הספר ירצה להבחין, למשל, בין הוראה שעל התלמיד למלאה יחידי ובין הוראה שעל התלמיד למלאה בקבוצה - האם נוכל לגזור עליו שימוש בלשון רבים תמיד?
ג. יש המשתמשים בצורה כפולה, כגון מהנדס/ת, כתוב/כתבי. דרך זו אינה ראויה בשל סרבולה ובשל הבעיות החמורות בכתוב ובקרי שהיא גוררת עמה. למשל, האם לכתוב **השווה/י** או **השווה/השווי**? **סמנ/י** או **סמן/י**? או **אולי הסבר/הסבירי**? ואיך ירוץ הקורא בקריאת טקסט כזה?

ר"ג

סטנד-אפ-קומדי הוא סוג בידור בדרך של שיח בין הבודן לקהל שיש בו מן האלתור (ובדרך הטבע הוא מתמעט ככל שהמופע הולך ונשנה). אחד המאפיינים שלו הוא השימוש בתסמיכים ובהקשרי לשון שונים המובעים לעתים קרובות בלשון המונית ובוטה, ועיקר העיקרים הוא הכוונה המוצהרת להביא את הקהל לידי צחוק.

מקור השם באנגלית, ככל הנראה, בקריאה לאדם: עמוד והצחק, והיה מן החברים שהציע על דרך הליצנות לכנותו "קומקום" – כשם התאטרון הבודני מלפני קום המדינה.

לאחר מבחר הצעות נתקבל, כאמור, השם **מִצְחָק ומְבַצֵּעוּ מִצְחָקוֹ** (את ההצעה העלה מר שמעון לב-ארי – מרצה לתאטרון באוניברסיטת תל-אביב, ששימש אורח מומחה בוועדה שדנה במונח).

מִשְׁרָפָה ומְטַמְנָה

בעת האחרונה, עם התגברות הפעילות של המשרד לאיכות הסביבה, עלתה על הפרק בעיית האשפה של המדינה, עד שהשר הממונה על משרד זה כינה עצמו כנוח עליו הרוח "שר הזבל". גם האקדמיה ללשון העברית עלתה על גל אשפה זה ונטלה את חלקה בפתרון צד אחד של הבעיה: שמות למקומות שמבערים בהם את האשפה, בדרך של שרפה ובדרך של קבורה. מקום שרפת האשפה מכונה בפי רבים, ובכלל זה בצה"ל, "מִשְׁרָפָה". דובר המשרד לאיכות הסביבה ראה פגם בשימוש במלה זו המעלה בזיכרון רבים את המשֻרָפּוֹת שמימי השואה. לאחר דיון הוסכם, שאי אפשר לגזור גזרה להימנע ממלים המשמשות לעתים בהקשרים שיש בהם משום פגיעה ברגשות וכדומה, שאם באנו לעשות כך, רבות מן המלים ראוי להגביל את שימושן למרות שגירותן בלשוננו ובלשון הדורות.

בצד המשרפה יש גם מה שקרוי "אתר קבורה". מכאן ואילך ייקרא אתר זה לקבורת אשפה מטמנה. יש בשורש ט-מ-ן משמעות הטמונה גם בשורש ק-ב-ר, ועדיפה המטמנה שצורתה חדשה ואין בה כדי לעורר גם שמץ של ביזיון המתים. אנשי המשרד לאיכות הסביבה הציעו את המלה **מְטַמְנָה** המזכירה בצלילה את המלה **מִצְחָק**. כיוון שנוטים היום לייחד את המשקל **מְטַמְנָה** לשמות כלים ואת המשקל **מִצְחָק** לציון מקום שנעשית בו פעולה מסוימת, הועדפה הצורה **מְטַמְנָה**.

אִסְקוּפִית

ועדיין בלשונות נְקִיּוֹת, והפעם בדבר שם חדש לאותו שְׁטִיחוֹן לניקוי הרגליים שמניחים בפתחי הבתים לפני הכניסה אליהם. מקובלים שני השמות שטיחון ושפּשפּת, ובשניהם יש משום ליקוי. השטיחון הוא שם כולל לשטיח קטן, גם בחדר השינה, גם במטבח ובכל מקום אחר, ואף השפּשפּת השתמשו בה ללוח פח לשפּוֹף כבסים (= כסכסת), ובעגה הצבאית המלה משמשת לציון גירוי עור הנגרם משפּוֹפוֹ. מבין כל ההצעות שהוצעו נבחר השם **אִסְקוּפִית**, ואין צריך לומר שקשורה היא במלה **אִסְקוּפָה** (= סף) הנוהגת בביטוי **אִסְקוּפָה הַנְדְרִסֵּת**.

זֶבֶד הַבַּת

ונסיים בדבר של שמחה. הולדת בן במשפחה נחוג בטקס ברית מילה, ואם נולדת בת אין עושים לה כל שמחה טְקִסִית; נמצאת הבת מקופחת לעומת הבן. היה מי שהציע לעשות גם לכבודה מסיבה ולכנותה "מסיבת" ויש שביקשו להתעלם מן המילה שבצירוף ברית מילה ולכנות את החגיגה בשם בריתה – כנגד ברית לזכר, בריתה לנקבה. אין צריך לומר שחידוש זה שהתחילו להשתמש בו בקהל, ולא כדי לחמוד לצון, מעורר סלידה בעיני כל בר דעת ובעל טעם. הוסכם אפוא פה אחד להחיות את הצירוף **זֶבֶד הַבַּת** שכבר הוא בשימוש זה מאות שנים בקרב יהודי המזרח, להודיעך שגם הבת היא זֶבֶד טוב.

לִזְבֵּד הַבַּת

לוקח את התינוקת בירו ויאמר

יוֹנְתִי כַחֲזִי הַסֵּלַע בְּסֵתֵר הַמְדְרֵנָה דְרֵאֲנִי אֶת מְרֵאֵךְ
הַשְּׂמִיעִינִי אֶת קוֹלְךָ כִּי קוֹלְךָ עָרֵב וּמְרֵאֵךְ נְאוּהַ:

מִי שֶׁכִּיךְ אִסְרֵינוּ שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה וּפְרִיָם הַנְּכִיָּאָה זְאִבִּינִי
וְאִסְתֵּר הַסֵּלַע כַּת אֲבִיחִילִי. הוּא יִכְרֵךְ אֶת הַיְלִדָה הַנְּעִיָּמָה הַזֹּאת
זִיקְרָא שֶׁשָׁה (סְלוֹנִיָּה) בְּסוֹף טוֹב וּבִשְׁעַת בְּרִכָּה וַיִּנְדְּלָהּ בְּכַרְיָאוֹת שְׁלוֹם
כְּנוּחָה. נִינְיָה לְאִבְיָה וְלֵאָמָה לְרֵאוֹת בְּשִׁמְחָתָהּ וּבְחַפְתָּהּ בְּבָנִים זְכָרִים
קוֹשֵׁר וְכַבּוּד דְּשָׁנִים וְרַקְנָנִים יִנּוּכוּן בְּשִׁיבָה וְכֵן יִהְיֶה רַצּוֹן וְנֵאֱמָר אִמֵּן:

סידור תפלת ישרים לפי מנהגי הספרדים, ירושלים תש"ו